



Олександр Андрощук

**ПЕРЕОЗНАЧЕННЯ РЕГІОНУ:
КОНСТРУЮВАННЯ ОБРАЗІВ
РЕГІОНІВ УКРАЇНИ
В ОБЛАСНИХ ГАЗЕТАХ
ПОЧАТКУ 1990-х РОКІВ***

У статті, на підставі проведеного якісного контент аналізу матеріалів обласних газет, розглянуто особливості формування образів регіонів України на початку 1990-х років. Показано, що на початку 1990-х відбулося активне формування/трансформація образів окремих територій (регіонів) країни. Якщо в радянський період області репрезентувались, насамперед, як об'єкти державного управління і ланки єдиного народногосподарського комплексу, а локальна ідентичність їх населення всіляко притлумлювалась, то після розпаду СРСР, в умовах кризи радянської ідентичності та зростання орієнтації населення на малу батьківщину, відбувалося переосмислення територіальних образів. Завдяки ЗМІ нові образи регіонів, що підкреслювали спільність минулого цих територій, акцентували увагу на особливостях ментальності регіональних спільнот, набули дедалі більшого поширення в публічному просторі. Паралельно з означенням власного регіону ретранслювались стереотипи щодо Інших територій та їхніх мешканців. В наступні роки творення засобами медіа певних образів регіонів стало одним із головних інструментів політичних акторів всередині країни та з поза її меж у конструюванні регіональних «уявлених спільнот» та формуванні регіональної ідентичності мешканців пострадянської України. В дослідженні регіональні ЗМІ (обласні газети) виступають одночасно і як інструмент конструювання образу, і як основне інформаційне джерело для аналізу таких образів.

Ключові слова: *регіон, область, край, образ, медіа, дискурс, ідентичність.*

Дослідники часто розглядають образи певної території як результат інтелектуального конструювання простору та його переосмислення. Такі образні конструкції зазвичай є узагальненим, схематичним, неповним та ситуативним відображенням даного

* Стаття є розширеною версією доповіді «*Redefining region: creating images of regions in Ukrainian local media in the early 1990s*» на конгресі Міжнародної асоціації гуманітаріїв «*The Image of the Self*» в Українському католицькому університеті (Львів, 27–29 червня 2018 р.)

територіального простору. Попри деякі обмеження та умовності вони здатні впливати на масову свідомість, формувати уявлення спільноти про певний регіон, акцентувати його окремі характеристики, створюючи відповідні стереотипи.

Важливу роль у формуванні та ретрансляції таких образів і стереотипів відіграють засоби масової інформації, які роблять ці процеси динамічними, цілеспрямованими та керованими. Пострадянський досвід України демонструє чимало прикладів того, як мас-медійний дискурс використовувався для формування пріоритету окремих регіональних цінностей, активізації регіонального патріотизму, політизації регіональної ідентичності та конструювання регіональних політичних міфів.

В радянський період області були, насамперед, територіальними об'єктами державного управління і ланками єдиного народногосподарського комплексу, а територіальна ідентичність населення окремих регіонів всіляко притлумлювалась на тлі активного культивування наднаціональної ідентичності «радянської людини». Проте після розпаду СРСР, в умовах кризи радянської ідентичності, зростала орієнтація населення на малу батьківщину, свій регіон та відбувалося переосмислення територіальних образів. Відтак на пострадянському просторі питома вага регіональної ідентичності як одного із типів територіальної самоідентифікації зростала в міру того, як втрачав свою силу концепт «радянської ідентичності».

Зазвичай територіальну ідентичність трактують як сприйняття індивідом себе як представника певної «уявленої спільноти» (за Бенедиктом Андерсоном), яка ґрунтується на єдності території проживання, історії та традицій, соціокультурного досвіду, ціннісних орієнтацій та способу життя. Залежно від обширу території, з якою індивід себе ототожнює (місцевість, місто, регіон, країна, світ) в літературі використовують різноманітні визначення, близькі або тотожні за сенсом з терміном «*територіальна ідентичність*»: ідентичність с місцем (*place-identity*), локальна ідентичність (*local identity*), регіональна ідентичність (*regional identity*), ідентичність з середовищем (*environmental identity*), міська ідентичність (*city identity, urban-related identity, social urban identity*), ідентичність з місцем проживання (*settlement identity*)¹. Додамо, що в Україні в перші роки після розпаду СРСР процес переідентифікації населення відбувався надзвичайно складно, а різні типи ідентичності певних спільнот часом виявлялись конкуруючими або й гостро полярними.

Фахівці відзначають, що поняття «регіональна ідентичність» досить складно концептуалізувати через розмитість обох склад-

¹ Коржов Г. Територіальні ідентичності: концептуальні інтерпретації в сучасній зарубіжній соціологічній думці // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2010. — № 1. — С. 109.

ників (ідентичність, регіон), від яких власне походить цей термін. Політолог Лариса Нагорна зазначає, що «регіональна ідентичність належить, ... до сукупності так званих горизонтальних типів ідентичності і є поряд з локальною чи не найближчою до людини опосередкованою опорою самоідентифікації через територію, на якій вона живе постійно. У соціальному аналізі регіональна ідентичність — це своєрідний ключ до конструювання регіону як політичного, соціального, інституційного простору»².

Відтак, на думку багатьох дослідників, формування ідентичності (зокрема, й територіальної) є результатом цілеспрямованих зусиль або наслідком дій суспільних акторів з конструювання певного життєвого світу, повсякденної реальності. Ізраїльський дослідник Шмоель Ейзенштадт (Shmuel Eisenstadt) підкреслює, що будь-яка колективна ідентичність є продуктом соціального конструювання: вона «виступає навмисним або ненавмисним наслідком інтеракцій, які в свою чергу соціально змодельовані та структуровані». Всі ідентичності «символічно сконструйовані та визначені»³. Тому цей конструкт, рівною мірою закорінений в реальній дійсності і уявлений, варто розглядати в контекстах, сформованих різними дискурсами — політичними, науковими, медійними та іншими⁴.

Про силу регіональної ідентичності на теренах пострадянської України на прикладі двох яскраво виражених регіонів свідчать дані дослідження «України модерної»⁵. Етнічна та локальна регіональна ідентичності займали домінуючі позиції в ієрархії ідентичностей мешканців Львова та Донецька. На 1994 р. львів'яни ідентифікували себе як українців (73,1%), як львів'ян (69,5%) та як західняків (37,9%). В той самий час пересічний мешканець Донецька вважав себе насамперед донеччанином (55,6%), радянською людиною (40%) та українцем (39,3%). Через 10 років це співвідношення лише несуттєво змінилося, продемонструвавши посилення локальної ідентичності — відповідно львів'янами себе ідентифікували 70,8% та донеччанами 68,4% опитаних мешканців двох міст⁶.

² Нагорна Л. Регіональна ідентичність: український контекст. — К., 2008. — С. 66.

³ Eisenstadt S.N. Modernity and the construction of collective identities / S.N. Eisenstadt // International Journal of Comparative Sociology. — 1998. — Vol. 39. — No. 1. — P. 139. Цит. за: Коржов Геннадій. Особливості територіальної ідентифікації населення сучасної України // Український соціум. — 2010. — № 2. — С. 31–43.

⁴ Нагорна Л. Регіональна ідентичність: український контекст. — С. 120.

⁵ Україна модерна. Львів — Донецьк: соціальні ідентичності в сучасній Україні. Спеціальний випуск. — Ч. 12(2). — К.—Львів, 2007.

⁶ Черниш Наталія, Маланчук Оксана. Динаміка ідентичностей мешканців Львова і Донецька: Компаративний аналіз (1994–2004 рр.) // Україна модерна.

Після розпаду Радянського Союзу активізувались процеси формування національної та громадянської ідентичності населення колишніх республік, а віднедавна — незалежних держав. Паралельно відбувалося свого роду переозначення регіонів, особливо тих, які мали виразні особливості в етнічній композиції, історичному спадку, культурі та побуті своїх мешканців. Завдяки ЗМІ нові образи регіонів, що підкреслювали спільність минулого цих територій, акцентували увагу на особливостях ментальності регіональних спільнот, набували дедалі більшого поширення в публічному просторі. Таке переосмислення включало активне використання історичних назв окремих територій та похідних від них назв мешканців. Паралельно з означенням власного регіону ретранслювались стереотипи щодо Інших територій та їхніх мешканців, зокрема, й через використання конфліктного дискурсу, протиставлення або ж, навпаки, апеляцію до їхнього успішного досвіду у відстоюванні власних культурних, економічних чи політичних вимог. В наступні роки творення засобами медіа певних образів регіонів стало одним із головних інструментів політичних акторів всередині країни та з поза її меж у конструюванні регіональних «уявлених спільнот» та формуванні регіональної ідентичності мешканців пострадянської України.

Об'єктом даного дослідження став медійний дискурс стосовно окремих регіонів України. У творенні образів регіонів та формуванні уявлених регіональних спільнот на початку 1990-х років дискурс засобів масової інформації, зокрема, газет, (як окремий вид публічного дискурсу, а також як частина політичного дискурсу) відігравав одну із головних ролей. Метою дослідження було з'ясувати в який спосіб медійний дискурс конструював регіональну ідентичність населення окремих областей України, які мовні прийоми та інструменти при цьому використовувались.

З огляду на вище зазначене були окреслені дослідницькі завдання :

- простежити як змінилися назви і гасла газет в контексті відображення ними регіональної приналежності;
- з'ясувати ступінь та форми представлення в газетах регіональної проблематики (історія, культура, політичне життя та повсякдення краю);
- описати прийоми та засоби за допомогою яких конструювався образ власного регіону (образ Себе) та репрезентувались інші області (образ Іншого).

Для аналізу дискурсу газетної періодики та його потенційного ідеологічного впливу було застосовано методику якісного аналізу

текстів (тлумачення медійних текстів як певних інтерпретацій описаних фактів, подій чи процесів). Докладно інструментарій дослідника в роботі із медійним дискурсом описаний в дослідженні Володимира Кулика «Дискурс українських медій: ідентичності, ідеології, владні стосунки»⁷.

Джерелами для проведення якісного дискурс аналізу стали публікації 10 регіональних (обласних) газет України за 1992 р. При цьому згадані газети виступають одночасно і як інструмент конструювання образу певного регіону, і як основне інформаційне джерело для аналізу таких образів. При цьому враховано, що обрана методика має низку обмежень, зокрема, критерії відбору джерел інформації, великі обсяги матеріалу та ступінь їхньої репрезентативності.

Володимир Кулик відзначає вагому роль медійного дискурсу в ідеологічному впливі, що його зазнає людина в сучасному світі, й серед іншого на формування її ставлення до чинного суспільного ладу та ідентифікації з певними спільнотами й групами. Дослідник зазначає: *«Мас-медії посідають особливе місце в житті сучасної людини загалом і в просторі її дискурсивної взаємодії зокрема, що спонукає деяких дослідників називати сучасні (демократичні) суспільства «медійними». Медії накладають відбиток на ритм щоденного життя окремої людини й календар публічних подій спільноти, правлять за важливий засіб зв'язку між владою та народом і між різними суспільними групами, великою мірою визначають уявлення індивідів і колективів про себе та про інші»*⁸.

В інформаційну епоху дискурс ЗМІ є водночас інструментом представлення громадської думки, потужним ідентифікатором і засобом маніпулювання свідомістю, що обслуговує політичні цілі. Медійний дискурс може бути як самостійним чинником та співтворцем політичних проектів, так і ретранслятором й популяризатором образів, символів, міфів та ритуалів, які справляють помітний вплив на суспільну свідомість.

Якщо прийняти точку зору, що ідентичність є дискурсивним конструктом, то роль ЗМІ у поширенні та прищепленні спільнотам певних ідентифікаційних ознак важко переоцінити. Як відзначила Оля Гнатюк, *«будь-який дискурс не лише віддзеркалює реальність, не тільки сам на неї впливає, але й перетворює її, стаючи своєрідною парареальністю, іноді реальнішою і правдивішою, переконливішою і впливовішою, ніж та реальність, котру він начебто описує»*⁹.

⁷ Кулик В. Дискурс українських медій: ідентичності, ідеології, владні стосунки. — К., 2010.

⁸ Там само. — С. 81.

⁹ Гнатюк, Оля. Прощання з імперією: Українські дискусії про ідентичність. — К., 2005. — С. 61.

Для початку варто окреслити, яким був медійний ландшафт України початку 1990-х років, зокрема, його газетний сегмент. В радянський час визначальними рисами медій були цілковита підпорядкованість партійній та державній владі, наскрізна заідеологізованість. Маючи завданням максимальне охоплення читацької аудиторії радянська держава забезпечувала газетам якнайбільші наклади, низьку ціну (підписка) та доступність (мережа розповсюдження) для кожної людини. Але вже на початку 1990-х років засадничою ознакою медійної системи України стає *пострадянськість*, тобто радикальна зміна суспільної ролі порівняно з радянськими часами й водночас збереження багатьох радянських рис у самих медіях та їхньому суспільному контексті¹⁰.

Як засвідчили опитування, що впродовж багатьох років проводились в рамках проекту «Українське суспільство. Соціологічний моніторинг» (1994–2003), серед занять населення у вільний від роботи час, читання газет займало другу позицію після перегляду телепрограм. Відтак можемо припустити, що газети були другим за ступенем впливу на масову свідомість джерелом інформації. Цей вплив міг бути ще більшим в повсякденному житті регіональної спільноти, оскільки місцеве телебачення на той час лише зароджувалось.

За підрахунками історика і журналіста Вахтанга Кіпіані, зроблених на підставі даних з довідника «Печать в СССР в 1990 году: Статистический сборник», в УРСР на 1990 р. видавалися 19 республіканських, 78 обласних, 153 міських, 442 районних, 784 низових (вишів, заводів, підприємств тощо), 311 колгоспних газет. З них 1253 друкувались українською мовою, 521 — російською. В регіональному розрізі найбільше газет виходило в Дніпропетровській (176), Донецькій (166), Львівській (122), Луганській (115), Запорізькій (106), Криму (95), Одеській (91), Сумській (85), Полтавській (82), Києві (76). Найменше — на Буковині та Тернопіллі — по 27, Волині — 28, Закарпатті — 29, Житомирщині — 33, Херсонщині та Рівненщині — по 34, Чернігівщині — 37¹¹.

Назви газет в Україні в радянські часи засвідчували домінування в них ідеологічного дискурсу. Комуністичні ідеологи не переймалися їх оригінальністю, штампуючи назви із словами «Ленін», «комунізм», «прапор», «правда» та похідними від них.

У часи брежнєвського застою в Україні було 15 газет з назвою «Зоря комунізму», ще десять — просто «Зоря» і шість — «Зоря...»

¹⁰ Кулик В. Дискурс українських медій: ідентичності, ідеології, владні стосунки. — С. 77.

¹¹ *Kiniani Vaxtanq*. Радянська преса на сконі комуністичного віку. Публікація за 14 листопада 2010 р. на Інтернет-сайті «Історична правда». Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/columns/2010/11/14/4527>.

певного регіону. Закликом до побудови «світлого майбутнього» звучали назви 13 газет «Будівник комунізму» і один «Строитель коммунизма», а дороговказами слугували по чотири «Шляхом комунізму» і «Шлях до комунізму», шість «Ленінських шляхів», одинадцять «Ленінським шляхом», по три — «Шлях Леніна» і «Шляхом Ілліча». Як саркастично зазначив львівський журналіст Максим Міщенко, над Українською РСР майоріли 10 «Прапорів перемоги», 9 «Прапорів комунізму», по шість «Прапорів Жовтня» і «Прапорів Леніна», по одному — «Ілліча» і «ленінізму». До цього варто додати численні «Промінь комунізму», «Ленінський промінь», «Промінь Жовтня», «Промінь Ілліча» і «Луч Ілліча».

Окрім семи «Ленінських правд», в Україні видавалося аж 50 «правд» з позначенням певного регіону, у тому числі, дві «Наддніпрянські правди» і аж чотири «Наддністрянські»!

Не менш активно використовувався епітет «радянський». Серед тих, які мали географічну вказівку було аж чотири «Радянські Верховини», «Радянська Гуцульщина» і «Радянські Карпати»¹².

Сегмент обласних газет (офіційних видань обкомів партії та обласних рад) за назвами виглядав таким чином. Регіональними «сестрами» головної партійної газети СРСР були «Кримська правда», «Вінницька правда», «Запорізька правда» і «Київська правда», «Закарпатська правда» і «Прикарпатська правда», «Кіровоградська правда», «Луганська правда», «Львівська правда», «Південна правда» («Южная правда») (Миколаїв), «Наддніпрянська правда» (Херсон), «Черкаська правда», «Деснянська правда» (Чернігів) та дещо осібно без територіальної прив'язки виглядала «Ленінська правда», що виходила в Сумах.

Вказували на пануючий політичний лад в регіоні газети «Радянська Волинь» (Луцьк), «Радянська Донеччина» і «Соціалістический Донбасс», «Радянська Житомирщина», «Радянське Прибужжя» (Миколаїв), «Чорноморська Комуна» (Одеса), «Соціалістична Харківщина», «Радянське Поділля» (Хмельницький), «Радянська Буковина».

Дві газети містили в назві слово «Зоря» («Зоря Полтавщини» та друкований орган Дніпропетровського обкому КП(б)У і облвиконкому «Зоря»), а головна газета Рівненщини мала назву «Червоний прапор». Дещо осібно в цьому переліку виглядала назва тернопільської обласної газети «Вільне життя».

Цей список можна доповнити назвами обласних комсомольських газет, як то «Комсомольське плем'я» (Вінниця), «Молодий ленінець» (від 1990 р. — «Молода Волинь») (Луцьк), «Молода Гали-

¹² Міщенко Максим. Серпом і молотом — по «будівнику комунізму»! Високий Замок, 09.12.2015. — Режим доступу: <https://wz.lviv.ua/far-and-near/152076-serpom-i-molotom-po-budivnyku-komunizmu>.

чина» (Львів), «Ленінський прапор» (Херсон) та «Молодий буковинець» (Чернівці).

Варто відзначити, що тут зафіксовано назви, які ці видання мали станом на 1990 р. У попередні періоди свого існування газети неодноразово змінювали свої найменування. Проте, вони рідко виходили за межі просякненого комуністичною ідеологією тезаурусу.

Як видно з наведеного переліку більшість назв обласних газет УРСР містили вказівку на територіальну приналежність: здебільшого це були похідні від назви адміністративно-територіальної ланки найвищого рівня (області), але траплялися й вказівки на географічні регіони («Південна правда», «Наддніпряньська правда», «Деснянська правда», «Радянське Прибужжя», «Чорноморська Комуна»). Лише у трьох назвах згадувались історичні регіони України («Радянська Волинь», «Радянське Поділля», «Радянська Буковина»).

На рубежі 1980-х — 1990-х років радянська преса разом із усією політичною системою переживала складні часи. Стрімке зменшення обсягів фінансування спричинило падіння накладів газет. Водночас, починаючи з часів «перебудови», медіа поступово отримували більше свободи та позбавлялись комуністичної цензури. Із розвалом партійної системи частина газет позбулися контролю владних структур й набули статусу незалежних видань, засновниками яких були колективи редакцій. Ця свобода стимулювала також активне виникнення нових газет і журналів, що їх засновували громадські організації, комерційні й державні структури, котрі воліли й далі мати цілком підконтрольні їм «органи»¹³. За перший рік незалежності список зареєстрованих видань подвоївся і на початок 1993 року сягнув 3500 найменувань¹⁴. Чимало нових видань різного ідеологічного й тематичного спрямування та стилістичного оформлення з'явились в регіонах. Про нові тенденції в представленні своїх регіонів на шпальтах місцевих газет можна опосередковано судити із зміни назв та зовнішнього оформлення видань, що були офіційними друкованими органами обласних Рад та їхніх виконавчих структур. Окремі із цих нових найменувань можна вважати достатньо показовими: вони апелювали до назв історичних регіонів на противагу комунізованим, одноликим «правадам» із географічним прикметниками.

Більшість газет прибрали із своїх назв ідеологічні прикметники. Домінуючими став територіальний тезаурус, який включав, зокрема, і згадки історичних регіонів України. Відтак на зміну

¹³ Кулик В. Дискурс українських медій: ідентичності, ідеології, владні стосунки. — С. 191.

¹⁴ Карпенко В. Преса і незалежність України. Практика медіа-політики 1988–1998 рр. — К., 2003. — С. 145–147.

«Радянським...» та «Соціалістичним...» прийшли просто «Волинь», «Донбасс», «Донеччина», «Донецький кряж», «Житомирщина», «Слобідський край», «Подільські вісті», «Буковинське віче» та «Буковина». Щоправда газета «Радянське Побужжя» ще довго зберігала цю назву, аж поки 2000 р. не стала «Рідним Прибужжям».

Кілька обласних «правд» стали тепер «Вінничиною», «Високим замком», «Черкаським краєм», проте залишились «Закарпатська правда», «Запорізька правда», «Кримська правда», «Прикарпатська правда», «Київська правда», «Кіровоградська правда», «Луганська правда», «Наддніпрянська правда». Правонаступницею сумської «Ленінської правди» стала газета «Сумщина». Рівне змінило «Червоний прапор» на «Вільне слово», яке почало виходити паралельно із газетою обласної ради «Вісті Рівненщини».

Виникли нові видання: «Голос Донбасса» і «Наша газета» (Луганськ), «За вільну Україну» (Львів), «Галичина» (Івано-Франківськ). Принагідно зазначити, що Галичина як історичний регіон згадувалась також у назвах львівських часописів (тижневик «Галицькі контракти», газета «Молода Галичина»). 1993 р. у Миколаєві почав виходити обласний тижневик «Український Південь», а на зміну «Чорноморській комуні» прийшли «Чорноморські новини», які виходили на Одещині поряд із російськомовним та українськомовним варіантами видання Одеської обласної ради «Одесские известия» («Одеські вісті»).

Цікавим феноменом тієї доби стало видання з 1991 р. Івано-Франківською, Львівською і Тернопільською обласними Радами спільної газети «Західна Україна» (видання припинило виходити в 1996 р. через фінансову кризу).

На право в своїх назвах репрезентувати окремі регіони претендувало одразу по кілька видань. Представляти історичний регіон Поділля (щонайменше, в назві) прагнули кілька газет, що прибрали нові назви чи почали виходити у трьох сусідніх обласних центрах. У Вінниці було відновлено друк газети «Подолія», яка впродовж 1905–1917 рр. видавалась в Кам'янець-Подільському, адміністративному центрі колишньої Подільської губернії, а також започатковано обласну селянську газету «Земля подільська». У Хмельницькому виходили «Подільські вісті» та від 1993 р. «Поділля», а заснована у 1967 р. газета Тернопільської районної ради «Шляхом Ілліча» в 1991 р. була перейменована на «Подільське слово».

Як видно із вище викладеного, в нових назвах газет значно ширше був представлений регіональний, територіальний компонент. А згадки окремих історичних регіонів вперше з'явилися в заголовках періодичних видань: «Слобідський край» (Харків), «Сіверщина» (всеукраїнська тижнева газета, що з 1992 р. видавалась у Чернігові під егідою обласних структур Народного Руху та «Просвіти»).

Ідеологічний підтекст можна помітити у зміні назв чернівецьких газет. У вересні 1991 р. редакція «Радянської Буковини» у ході перереєстрації часопису заявила про відновлення історичної назви газети («Буковина»), даної їй наприкінці XIX ст. Юрієм Федьковичем. В радянський період газета із політичних причин не декларувала, що є юридичною спадкоємницею видання, яке виходило в Чернівцях в 1885–1915 рр. та у 1918 р. Починаючи № 4 від 6 січня 1992 р. газета оновила свій логотип: «вписала» портрет письменника Ю. Федьковича у свій заголовок й додала цитату з його твору «Я наш нарід цілим серцем люблю, і душа моя віщує, що його велика доля жде».

Контент газет значною мірою визначався, з одного боку, їхнім статусом офіційних видань (оприлюднювали законодавчі й нормативні документи державної та регіональної влади), а з іншого, скрутними економічними умовами, які спонукали до пошуку додаткових джерел фінансування (надходження від друку комерційної реклами та оголошень).

Низка видань в своїх перших числах прагнула висловити нове кредо газетного слова, зумовлене кардинальними політичними змінами. У «Слові до читачів» у першому номері «Вінниччина» зазначала, що газета відкриває новий етап в житті обласних видань та цитувала Лесю Українку: «Нова доба нового прагне слова»¹⁵.

«Закарпатська правда» у новорічному номері за 1992 р. писала: «За останні місяці газета немов отримала нове дихання, почала очищатися від скверни минулого, ожила новими темами й свіжими ідеями. ... Разом із читачами журналістський колектив узяв відповідальність **бути активними поборниками незалежної України і самоврядного Закарпаття** у ній. Програмні цілі і завдання газети передбачали: «Утвердження реального суверенітету України, повновладдя народу, побудова правової демократичної держави. **Висвітлення діяльності різних організацій, духовного і соціально-економічного життя закарпатців, їх зв'язків з іншими регіонами республіки і Європи, гармонізація міжнаціональних відносин, задоволення інформаційно-культурних потреб населення**». ... Все це наші щирі прагнення. І журналісти готові все зробити, **щоб «Закарпатська правда» й надалі залишалася улюбленою газетою людей Карпатського краю** (виділено автором — прим. ред.)¹⁶.

¹⁵ Слово до читачів // Вінниччина. — 1991. — 8 жовтня.

¹⁶ З Новим Роком! До наших читачів // Закарпатська правда. — 1992. — 1 січня.

Для газетних матеріалів характерна залежність від ювілеїв видатних постатей та історичних подій. «Ювілейні» тексти в газетах Харківщини за 1992 р. були присвячені Г. Сковороді, на Буковині — 600-річчю першої письмової згадки про край в історичних джерелах. Газети Хмельниччини та Вінниччини писали про річниці утворення областей. Зокрема, «Хочу все знати» (додаток до газети «Вінниччина») за лютий 1992 р. опублікував кілька матеріалів до 60-річчя створення Вінницької області¹⁷.

Чимало уваги приділялось питанням усунення старої радянської символіки, розширення прав української мови та інформації про перейменування вулиць та населених пунктів. Дискурс подібних матеріалів так чи інакше впливав на формування нових образів цих територій. Так чернівецька газета «Буковина» опублікувала серію статей про топоніміку краю «Повернімо землі ім'я»¹⁸. Про присутність радянських символів та пам'ятників і ставлення до них на Харківщині писав «Слобідський край»¹⁹. Про необхідність впорядкування топоніміки та символічного ландшафту Хмельниччини кілька разів писала газета «Подільські вісті». Численні матеріали про громадські ініціативи зі встановлення пам'ятників та пам'ятних знаків закладали підвалини формування нового пантеону, як загальнонаціональних героїв, так і видатних постатей в історії краю. Нерідко описувались і випадки вандалізму щодо нових та старих пам'ятників.

Газети Буковини, Закарпаття, Одещини подавали інформацію про заснування та діяльність осередків національних товариств на території регіону, засвідчуючи тим самим поліетнічність його населення. На шпальтах чернівецької «Буковини» знаходимо таку характеристику регіону: *«Буковинський край — унікальне середовище, де віками проживали українці і молдаване, росіяни і румуни, німці і поляки та люди інших національностей. Кожен з них по зернині доклав у загальну скарбницю багатонаціональної*

¹⁷ Багатий край і працюючі люди // Хочу все знати (додаток до газети «Вінниччина») (№ 7). — 1992. — 26 лютого.

¹⁸ Повернімо землі ім'я // Буковина. — 1992. — 21 січня (№ 10); Повернімо землі ім'я. Заставнівський район // Буковина. — 1992. — 4 лютого (№ 16); Повернімо землі ім'я. Кіцманський район // Буковина. — 1992. — 18 лютого (№ 22); Повернімо землі ім'я. Вишницький район // Буковина. — 1992. — 25 лютого (№ 25); Повернемо землі ім'я. Путильський район // Буковина. — 1992. — 24 березня (№ 37); Повернемо землі ім'я. Глибоцький район // Буковина. — 1992. — 28 травня (№ 64).

¹⁹ Це не моя історія. І я хочу вмитись // Слобідський край. — 1992. — 3 січня (№ 2).

культури»²⁰. Про це ж йшлося й у статті «Буковинський між-національний феномен»²¹.

Водночас в газетах багатьох регіонів розповідалось про візити співробітництва іноземних делегацій та міст-побратимів, що, очевидно, мало б засвідчити амбіції регіону бути учасником зовнішніх, міжнародних контактів та зв'язків.

Обласні газети активно звертались до історичної публіцистики та намагались заповнити «білі плями» як національної, так і місцевої історії. Така діяльність стала частиною величезної публікаторської роботи періодичних видань початку 1990-х років. Наслідуючи приклад центральних видань обласні газети з номера в номер друкували фрагменти донедавна заборонених історичних розвідок. Так «Закарпатська правда» у березні 1992 р. публікувала уривки з щоденника В. Гренджі-Донського «Щасті і горе Карпатської України». Одну із статей про званого письменника і громадського діяча Закарпаття промовисто названо «Син Срібної землі». В рубриці «Бібліотечка «Вінниччини»» від жовтня 1991 р. друкувалась книга М. Аркаса «Історія України-Русі».

Більшість з опрацьованих обласних газет мали окремі рубрики, присвячені історії та культурі краю. Так в «Закарпатській правді» ці розділи називались «Українські Карпати: етнос, історія, культура», «До історії Закарпаття». Газета «Буковина» в рубриці «Сторінки історії» наголошувала на «слов'янській древності Буковинської землі»²². Кілька публікацій було присвячено праці «Історія Буковини» Аркадія Жуковського та особі її автора²³. «Буковинське віче» мало колонку «Наш історичний екскурс». Регулярна рубрика «З історії рідного краю» існувала на сторінках «Слобідського краю» (Харків). Російськомовна газета «Донбасс» пропонувала читачам матеріали в рубриці «Историческая летопись Донбасса». На її сторінках в кільканадцяти випусках друкувалась розвідка «Нестор Махно — бунтарь с рождения»²⁴. В історичних рубриках «Хрестоматія нашого болю», «Відгомін минувшини» івано-франківська газета «Галичина» друкувала багато цікавих й резонансних як на той час матеріалів,

²⁰ Пам'ятаймо і вшановуймо (Спадщина) // Буковина. — 1992. — 28 січня (№ 13).

²¹ Буковинський міжнаціональний феномен // Буковинське віче. — 1992. — 18 серпня.

²² Слов'янська древність Буковинської землі (Сторінки історії) // Буковина. — 1992. — 6 лютого (№ 17), 18 лютого (№ 22).

²³ Презентація «Історії Буковини» // Буковина. — 1992. — 6 червня (№ 68); Хто ми і звідки (про «Історію Буковини» Жуковського) // Буковина. — 1992. — 11 серпня (№ 96); Паризький буковинознавець у Чернівцях // Буковина. — 1992. — 8 вересня (№ 107).

²⁴ Нестор Махно — бунтарь с рождения // Донбасс. — 1992. — 26 февраль — 31 жовтня (№ 33).

зокрема, Мартиролог загиблих на території Івано-Франківської (Станіславської) області учасників ОУН-УПА. Очевидно можна говорити про вплив на колективне самоусвідомлення та територіальну ідентичність місцевого населення публікації на сторінках газети ще не виданої книги «Галичина: сторінки історії». У вступі до публікації вжито метафору «П'ємонту» стосовно краю²⁵. Авторський нарис історії Волині запропонував читачам газети «Волинь» місцевий архівіст В. Рожко²⁶.

Успішним прикладом презентації цілісної картини минулого історичного регіону стала публікація газетою «Вінниччина» (у випусках вихідного дня «Субота») нарисів історика Арсена Зінченка «Наш край — Поділля» (початок — в газеті від 6 січня 1992 р.; закінчення — у звичайному випуску «Вінниччини» за 6 березня 1992 р.)

Криза ціннісних орієнтацій, що супроводжувала пострадянський транзит, спонукала шукати відповіді в різних ірраціональних ідеях, а в пошуках опори та надії на краще — звертатись до різного штибу пророцтв та популярних на той час астрологів. Показово, що одразу кілька обласних видань надрукували інтерв'ю із астрологом Павлом Глобою, в яких той, зокрема, передбачав майбутнє для відповідного регіону. Про Буковину астролог говорив, що вона *«розвиватиметься особливим шляхом, який відрізнятиметься в цілому від розвитку України»* й тут *«запанує особливий суспільний лад»* і *«процвітання у 1996 році»*, а регіон повинен набути федеративного статусу в рамках України²⁷. У «Вінниччині» вийшло його ж інтерв'ю із таким пасажем: *«... Вінниця на Україні займатиме таке ж місце, як у свій час Новгород в Росії. Згодом ми будемо говорити про Вінницьку вольницю. І дехто із присутніх тут людей в майбутньому може дійсно відігравати велику роль не тільки у вашому місті, але й в історії України»*²⁸.

На шпальтах «Закарпатської правди» однією із найбільш гостро дебатованих стала тема русинського руху, діяльності його сучасних послідовників. В редакційному огляді листів читачів зазначалось: *«Ніхто з цих авторів [листів] не заперечує проти відродження самобутності Закарпаття, збереження його фольклору, звичаїв тощо. Людей турбує конфронтація, спекуляція на самоназвах нашого населення, намагання роз'єднати його. В позиціях насе-*

²⁵ Уперед — та неупереджено // Галичина. — 1992. — 21 жовтня (№ 161).

²⁶ На порозі тисячоліття // Волинь. — 1992. — 9 квітня (№ 44).

²⁷ «На Буковині запанує особливий суспільний лад», — заявив відомий астролог Павло Глоба жителям Чернівців // Буковина. — 1992. — 11 квітня (№ 45).

²⁸ Павло Глоба: «Буде Вінницька вольниця» // Вінниччина — 1992. — 17 квітня.

лення простежуються і крайності, особливо в автономістських вимогах. На жаль, більшості авторів листів з цієї теми (чому всіх імен і не називаємо) бракує достатніх історичних знань, переконливих аргументів²⁹.

В матеріалах газети, присвячених згаданій проблемі, чітко простежується проукраїнська позиція, намагання популяризувати й стверджувати українську ідентичність місцевого населення та критикувати спроби прихильників політичного русинства створити окремий народ із мешканців Закарпаття. Один із дописувачів газети наводив аргументи з власного досвіду переслідувань Чехословацькою владою за твердження про українськість краю та заклики єднатися із Україною в 1934 р. На сучасні твердження про існування в часи Чехословаччини русинських шкіл і видань автор писав (виділено в газеті): «Що можна на це сказати? Я ходив у державну **руську** народну школу, в 1931 році закінчив **руську** реальну гімназію в Ужгороді. Мауральне табло було написане українською мовою фонетичним правописом, працював вчителем і директором в державних **руських** народних і горожанських школах Закарпаття (не **руських-російських**, не **русинських**, а **руських**, тобто українських школах).

Автора обурювало, як те, що дехто відносив українців до меншини, що проживає в краї, та і «відкриття» автономної республіки «Підкарпатська Русь», якої ніколи не існувало: «Була інша — «Карпатська Україна», із законно обраним соймом, законно проголошена в 1939 році, а 1944 року з'їзд Народних Комітетів проголосив «Закарпатську Україну». Ось як відповідає моя пам'ять на полеміку в газетах³⁰.

Низка статей, вміщених в газеті, очевидно, мали на меті вписування краю в історію України³¹. Показовою в сенсі конструювання регіонального міфу може бути стаття «Стражденна земля Української держави», опублікована в «Закарпатській правді» в березні 1992 р., в якій керівник місцевого осередку ОУН у 1932–1938 рр. Юліан Химинець (США) підсумовуючи виклад про події 1939 р., зазначав: «Закарпатська Українська Республіка — це перша держава, що поставила опір brutальному нацистському імперіалізові Німеччини. ... Оборонна війна Карпатської України

²⁹ Їдкий дим полеміки (Роздуми над листами до редакції. М. Бабидорич) // Закарпатська правда. — 1992. — 1 січня.

³⁰ Пам'ять і полеміка (Олександр Пайкош, педагог-ветеран) // Закарпатська правда. — 1992. — 1 січня.

³¹ Сини твої, України (До 85-річчя від дня народження Августина Шерегія) // Закарпатська правда. — 1992. — 18 січня (№ 4).

проти угорської агресії — це фактично початок другої світової війни»³².

На шпальтах газети бачимо паралельне використання різних варіантів назви регіону, який видатний чеський письменник і журналіст Іван Ольбрахт у 1932 р. назвав «землею із багатьма іменами»: Підкарпатська Русь, Підкарпаття, Карпатська Україна, Закарпатська Україна. Це навіть відобразилось в назвах газет, які одночасно виходили в краї: «Закарпатська правда», «Новини Закарпаття» (видання облради та облдержадміністрації), «Карпатський край» (газета міськвиконкому), «Карпатська Україна» (народний тижневик, у 1990–1995 рр. вийшло лише 162 випуски), «Подкарпатська Русь» (газета Товариства підкарпатських русинів, заснована 1992 р.).

З жовтня 1992 р. виходила приватна, комерційна закарпатська обласна газета «Срібна Земля», яка запозичила поетичну назву краю, запроповану 1939 р. українським поетом Василем Пачовським. А з 1993 р. планувалось започаткувати в Ужгороді міжнародний фестиваль української поезії «Срібна земля»³³.

Відмінні назви видань почасти віддзеркалювали більш глибокі, ідейні розходження між видавцями та засновниками різних газет. Ці, часом полярні відмінності, спостерігалися в баченні майбутнього регіону: від невід'ємної частини України до окремої автономної чи навіть незалежної держави.

Можемо припустити, що на формування виразної регіональної ідентичності мешканців Закарпаття мали вплив численні публікації в місцевій пресі матеріалів щодо статусу Закарпаття як спеціальної самоврядної адміністративної території та дискусії довкола проектів нормативних документів, які мали б легалізувати такий статус регіону³⁴. В одній із таких публікацій В. Гайдош пропонував повернути краю «його справжню історичну назву — Підкарпатський»³⁵. Загалом ці сюжети, як і тема репрезентації Закарпаття в угорсько-мовній пресі регіону, заслуговують на окремий виклад.

³² Стражденна земля Української держави (Доктор Юліан Химинець, США) // Закарпатська правда. — 1992. — 18 березня (№ 17).

³³ Фестиваль «Срібна земля» — в Ужгороді // Закарпатська правда. — 1992. — 22 вересня (№ 80).

³⁴ Легко будувати повітряні замки. З приводу проекту закону про самоврядування // Закарпатська правда. — 1992. — 12 лютого (№ 8); Проект самоврядності: манівці пошуку // Закарпатська правда. — 1992. — 29 лютого (№ 12); 3 пропозицій до проекту закону // Закарпатська правда. — 1992. — 29 лютого (№ 12); 3 приводу самоврядності // Закарпатська правда. — 1992. — 4 березня (№ 13) тощо.

³⁵ Обговорюємо проект закону про самоврядування // Закарпатська правда. — 1992. — 22 лютого (№ 10).

На початку 1990-х років в кількох регіональних виданнях можна помітити апеляцію до «європейськості» їх теренів як антиподу колишній «радянськості» цих областей. Розповсюдженою метафорою стало позначення Закарпаття як географічного центру Європи. «Закарпаття — край здравниць, чудової природи, розташований у самому географічному центрі Європи ...» — писав журналіст «Закарпатської правди»³⁶. «Карпатський євро регіон» — інший елемент дискурсу Закарпатських газет початку 1990-х років, що апелював до «європейського характеру» краю.³⁷ Натомість, місцеві діячі Народного руху України в одній із політичних заяв титулювали Закарпаття «комуністичним заповідником Західної України»³⁸, а народний депутат України Віктор Бедь назвав регіон «заповідником комуністичної номенклатури», при цьому висловився за федеративний устрій України, де б Закарпаття було окремою землею³⁹.

Про європейськість іншого регіону, Буковини, йшлося у статті з красномовною назвою «Європа давно знає Буковину» з нагоди відкриття Центру буковинознавства в Чернівецькому державному університеті⁴⁰.

Характеризуючи свій рідний край письменниця Марія Матіос в замітці про фольклорний фестиваль у Чернівцях за участю колективів з Волинської, Тернопільської, Івано-Франківської областей і Закарпаття писала: *«О, вони [творчі колективи] так довго тримали в собі свій спів! І хай простить мені ота велика Україна, але думаю собі: а може, лише тому вона і збереглася, що була у ній чи не єдина не обчухрана гілка — Галичина, а точніше, західний регіон. І хто б що не казав про нашу дуже інтерну Буковину (може це й справді уже в минулому?!), а все ж ... а все ж... Вона приголубила не один фестиваль, який починався словом «перший» ... А може у Чернівцях раптом згадали, що цей край — колишня цивілізована Європа, яка слухала і цінувала Ліста і Рубінштейна, вродила Целана і Мандичевського? Дай Боже нам доброї пам'яті про своє минуле, щоб легше таким зробити сьогодні»*⁴¹.

³⁶ Чи стане Закарпаття перлиною туризму // Закарпатська правда. — 1992. — 28 березня (№ 20).

³⁷ Карпатський євро регіон — міф чи реальність // Закарпатська правда. — 1992. — 20 червня (№ 44); Ми — в Європі, Європа — навколо нас. Карпатський Євро регіон: що це таке? // Закарпатська правда. — 1992. — 5 грудня (№ 112).

³⁸ Політична заява районного Руху // Закарпатська правда. — 1992. — 8 квітня (№ 23).

³⁹ Влада і її ширма (Народний депутат України Віктор Бедь) // Закарпатська правда. — 1992. — 25 липня (№ 56).

⁴⁰ Європа давно знає Буковину // Буковина. — 1992. — 30 квітня (№ 52).

⁴¹ Щоб ми тривали (Сторінки нашого відродження) // Буковина. — 1992. — 23 січня

У Чернівцях на початку 1990-х років виходили дві обласні газети. У вже згаданій вище газеті «Буковина» здебільшого друкувались матеріали про економічні та соціальні проблеми мешканців краю, регулярно була представлена релігійна (православна) тематика й рідше писалось про політичне життя в регіоні. Другим виданням була заснована 1990 р. Чернівецькою обласною радою і трудовим колективом газета «Буковинське віче». Назва газети, поперше, нагадувала читачам про знакову подію 3 листопада 1918 р. та стремління буковинців бути разом в єдиній українській державі, а по-друге, позиціонувала видання як «газету-віче» — майданчик для обговорення та обміну думками щодо місцевих і загальноукраїнських проблем.

Активна увага буковинських газет до історичної тематики, серед іншого, була зумовлена відзначенням у 1992 р. 600-річчя першої літописної згадки про Буковину⁴². До ювілею були приурочені спортивний турнір — перші Буковинські ігри⁴³. А під час другої історико-краєзнавчої конференції жвавий інтерес викликала доповідь кандидата історичних наук О. Масана «Буковина: історичні аспекти виникнення та утвердження краю», де автор запропонував повернути Чернівецькій області історичну назву — Буковинська⁴⁴.

В місцевій періодиці писалось про багатоконфесійність буковинців⁴⁵ та навіть про особливий буковинський гумор⁴⁶. Загалом редакції віддавали перевагу назві «Буковина» та похідним від неї, в той час як словосполучення «Чернівецька область» вживалося здебільшого в офіційних матеріалах.

На шпальтах одеських обласних газетах переважали публікації про саме легендарне місто⁴⁷, дискутувались проблеми його топоніміки та символічного простору. Конструювання ж образу Одещини в цілому, якщо відштовхуватись від матеріалів місцевої періодичної преси, часто йшло через обговорення непростих питань двомовності, міжнаціональних взаємин та ситуації в сусідніх регіонах, насамперед, Криму та Молдові. Для означення краю здебільшого вживалася назва «Одещина»⁴⁸. Водночас кілька публі-

⁴² Буковині — 600 (Історія: мить і вічність) // Буковинське віче. — 1992. — 15 лютого (№ 18).

⁴³ І свято, і змагання // Буковина. — 1992. — 26 вересня (№ 115).

⁴⁴ Буковина: історичний аспект // Буковина. — 1992. — 8 жовтня (№ 120).

⁴⁵ Багатоконфесійність буковинців (Сторінки історії) // Буковина. — 1992. — 22 жовтня (№ 126).

⁴⁶ Столітній сміх // Буковинське віче. — 1992. — 25 червня (№ 73).

⁴⁷ Именины. Одесса приглашает всех! // Одесские известия. — 1992. — 20 августа (№ 154); Чистые истоки. К 200-летию Одессы // Одесские известия. — 1992. — 20 августа.

⁴⁸ Твоя родная Одещина // Одесские известия. — 1992. — 3 июля.

кацій за 1992 р. стосувались складних сторінок минулого історичного регіону Бессарабії⁴⁹.

Аналіз дискурсу публікацій громадсько-політичної газети «Черкаський край» (Черкаси) нашоує на думку про те, що почуття гордості мешканців за свій регіон формувалось через популяризацію відомих земляків. Про це свідчили наповнення рубрики «Розповіді про земляків», матеріали про Василя Симоненка, Агатангела Кримського, Олександра Єфремова, Василя Доманицького, Миколу Лисенка, Євгена Чикаленка, замітки про козацьке минуле краю. Найчастіше регіон називався Черкащиною. Вказувалось що на його теренах знаходився географічний центр України⁵⁰. В газетних текстах часом вживалися поетичні метафори для позначення регіону, зокрема, «Шевченкова земля», «Шевченків край»: *«Серцем України називають Черкаський край за його географічне розміщення на карті нашої незалежної держави. Шевченків край — теж милозвучна назва, бо ця земля подарувала всьому світові людину з геніальною обдарованістю поета і художника — Тараса Григоровича Шевченка. Багата черкаська земля і на тисячолітню історію, в якій переплелися долі людей різних поколінь...»*⁵¹.

Обласне видання в 1992 р. описувало святкування одночасно релігійних і радянських свят, ювілеїв національних героїв та Леніна. Це може свідчити про певну еклектичність масової свідомості мешканців регіону, що зрештою, було ознакою тієї перехідної доби, яка припала на початок 1990-х років.

Дискурс харківської газети «Слобідський край» характеризується активним вживанням назви історичного регіону Слобожанщина в різних варіаціях⁵². Риторично прозвучало питання в одній із публікацій про проблеми гідного вшанування видатного філософа: *«Безумовно, Слобожанщині поталанило на Сквороду (...) Але чи поталанило Сквороді на Слобожанщину»*⁵³. В одній із публікацій

⁴⁹ Что не поделили дети и внуки // Одесские известия. — 1992. — 15 апреля (№ 71); А правда где? 28 июня 1944 года Бессарабию воссоединили с СССР // Одесские известия. — 1992. — 27 июня (№ 119).

⁵⁰ Де центр України // Черкаський край. — 1992. — 3 березня (№ 28); В похід у центр України // Черкаський край. — 1992. — 8 квітня (№ 45).

⁵¹ Храми Черкащини // Черкаський край. — 1992. — 23 квітня (№ 56); Святі обереги (Україна: витоки духовності) // Черкаський край. — 1992. — 13 червня (№ 90–91).

⁵² Кому — наліво, кому — направо. В чиїх руках фольклорний фонд Слобожанщини // Слобідський край. — 1992. — 11 січня (№ 6); «Слобода-фільм»: міф чи реальність? // Слобідський край. — 1992. — 21 січня (№ 10); Відродимо духовний центр краю. Звернення до жителів Харкова і всієї Слобожанщини // Слобідський край. — 1992. — 16 квітня (№ 48).

⁵³ І мандрівний філософ, і мандрівна скульптура... // Слобідський край. — 1992. — 11 січня (№ 6).

процитовано слова іншого видатного земляка Іллі Репіна. Описуючи в листі до друга свою тугу за рідним краєм талановитий художник вжив емоційне «Ах, Слобідська Україна!»⁵⁴

Значний критичний резонанс на шпальтах «Слобідського краю» мало неоднозначне висловлювання народного депутата України 1-го скликання від Харківщини Валерія Мещерякова в одному з інтерв'ю, де він відповідаючи на питання про територіальні претензії з боку Росії, сказав, що «Слобожанщина належить і до Росії, і до України, кордони між якими довільно провів Сталін, а передачу Криму до складу України назвав «царським подарунком Хрущова»⁵⁵. В одній з реакцій на це висловлювання наголошувалась вагома роль Харкова в історії України та її культури й тому «дивно тепер чути якісь альтернативи державної приналежності Слобідщини»⁵⁶.

Донецька обласна масова газета «Донбасс» велику увагу приділяла питанням економіки та шахтарської праці, зарплат та іншим соціально-побутовим проблемам але замало подавала політичної аналітики чи інформації про культурне життя та історію краю. Газета переважно використовувала назву «Донбасс», наголошуючи його особливу роль в країні⁵⁷. «Донбасс относится к числу старопромышленных регионов страны. Его индустриальная история насчитывает 270 лет. Во все периоды своей истории он играл выдающуюся роль в экономической жизни страны» — значалось у статті «Будет ли возрождение Донбасса?» у номері за 13 жовтня 1992 р.⁵⁸ Ці матеріали добре резонували із закликами регіональної еліти до надання особливого статусу регіону та розширення його економічного самоврядування, які активно пропагувались у той час і були, як з'ясувалось, частиною стратегії боротьби за політичний вплив як в межах краю, так і країни в цілому. Щойно місцевим політикам вдалося досягти впливових посад в центральному уряді, така регіоналістська риторика суттєво послабилась.

Заснована 13 травня 1990 р. газета Рад народних депутатів Івано-Франківської області «Галичина» для позначення краю вжи-

⁵⁴ Батьківщина пам'ятає своїх геніїв // Слобідський край. — 1992. — 6 жовтня (№ 120).

⁵⁵ Не час займатись символікою (Точка зору) // Слобідський край. — 1992. — 28 січня (№ 13). Цей текст мав резонанс в наступних випусках газети: Слобідський край. — 1992. — 27 лютого (№ 27).

⁵⁶ «... в Софійському заграли дзвони» // Слобідський край. — 1992. — 12 березня (№ 33).

⁵⁷ Есть ли богатые в Донбассе? // Донбасс. — 1992. — 18 апреля (№ 69); Донбасс в опасности // Донбасс. — 1992. — 16 июня (№ 102); Чего же хочет Донбасс? // Донбасс. — 1992. — 25 июля (№ 125).

⁵⁸ Будет ли возрождение Донбасса? // Донбасс. — 1992. — 13 октября (№ 169).

вала назви «Прикарпаття», «Галичина» й багато писала про етнографічні групи краю (гуцулів, лемків), міжрелігійні суперечки в регіоні, про Кримську проблему. Чимало матеріалів було присвячено історії ОУН–УПА.

Редакція незалежної громадсько-політичної газети «Волинь», що виходила в Луцьку, повсякчас вживала звертання «Шановні волиняни!» (номери від 16 і 28 січня 1992 р.), «До уваги волиняни!» (номер за 15 лютого 1992 р.), «православні волиняни»⁵⁹. Загалом газета приділяла багато уваги спілкуванню зі своїми читачами: друкувала листи, реакції, результати опитувань перехожих щодо різних питань тощо. Серед іншого редакція в 1991 р. запропонувала читачам висловитись щодо нової назви газети. Надійшло 299 листів, де пропонувалось 57 варіантів назви: «Вільна Волинь», «Волинь», «Волинський край», «Голос Волині», «За вільну Волинь», «Волинська Рада», «Світязь», «Громада» тощо⁶⁰. Видавці обрали назву «Волинь». Загалом в заголовках публікацій часто згадувалась назва історичного регіону в різних варіаціях⁶¹, яка була більш популярною за адміністративно-територіальний термін «Волинська область» навіть в офіційних повідомленнях⁶².

Газета сама себе позиціонувала як найповажніший часопис Великої Волині, писала про родину Косачів, Івана Огієнка, Ніла Хасевича, В'ячеслава Липинського. Серед опрацьованих часописів газета «Волинь» друкувала чи не найбільше матеріалів на історичну таематику.

Газета державної адміністрації Хмельницької області та обласної Ради народних депутатів «Подільські вісті» (з квітня 1992 змінила назву з «Радянського Поділля») так обґрунтовувала важливість звернення до теми регіональної історії: *«Ми родом з Поділля. Але чи знаємо ми край, де народилися і вирости, де світять зорі дитинства? Адже саме ці знання стають основою виховання любові до батьківського роду, рідної оселі, материнської мови й пісні, допомагають позбутися історичної безпам'ятності і бездуховності»*⁶³. На шпальтах газети можна натрапити на заголовки «За

⁵⁹ На Стрітення в Луцьку // Волинь. — 1992. — 18 лютого.

⁶⁰ Газета — читач, читач — газета // Волинь. — 1992. — 4 січня (№ 3).

⁶¹ Січові стрільці на Волині // Волинь. — 1992. — 10 січня (№ 5); Волинь в просторі і часі // Волинь. — 1992. — 21 січня (№ 10); Волинський календар 1992. Літопис рідного краю // Волинь. — 1992. — 23 січня (№ 11); Рід Гоголів із Волині // Волинь. — 1992. — 19 березня (№ 35); Волинський Ганнібал // Волинь. — 1992. — 24 березня (№ 36); Красуйся, земле Волинська! // Волинь. — 1992. — 2 червня (№ 62).

⁶² Звернення представника президента України у Волинські області В.І. Блаженчука до населення Волині // Волинь. — 1992. — 4 червня (№ 67); Бюджет Волині // Волинь. — 1992. — 11 червня (№ 70).

⁶³ Не вмре, не загине // Подільські вісті. — 1992. — 16 квітня (№ 69).

досвідом — до подолян», «Учімся, браття-подоляни!», рубрику «Подоляни». Іноді регіон названо Хмельниччиною: суботній випуск газети мав підзаголовок «Хмельниччина: від суботи до суботи. Події. Факти. Коментарі». Принагідно варто згадати, що в цей час в регіоні з'явилося нове видання, газета промислового спрямування, створена у результаті злиття заводських багатотиражок, яка обрала назву «Хмельниччина». В іншій частині історичного регіону Поділля, у вінницьких в газетах (зокрема, у «Вінниччині») часто натрапляємо саме на звернення «вінничани» й рідше «подоляни»⁶⁴.

Багатим на публікації з місцевої історії, які мали пробуджувати локальний патріотизм і гордість за свій край, був додаток до газети «Вінниччина» «Хочу все знати»⁶⁵. В статті «Земельна символіка Поділля» Юрій Савчук описував один із символів краю — золоте сонце із 16 променями, яке «супроводжувало подолян кілька сот років»⁶⁶.

Цікавим аспектом аналізу газетного дискурсу початку 1990 років є репрезентації в обласних виданнях інших регіонів країни. У 1992 р. ці згадки переважно стосувалися розгортання Придністровського конфлікту та загострення Кримської проблеми в контексті породжуваних ними ризиків. Газета «Черкаський край» критично відреагувала на поширення сепаратистських листівок Підкарпатської Республіканської Партії в Ужгороді⁶⁷. Досить оригінальним виглядав підхід редакції «Галичини», яка пропонувала порівняння свого регіону із сусідніми на підставі зіставлення цін на продукти⁶⁸. В одному із номерів вийшла публікація під заголовком «Східняки» відпочиватимуть у «західняків» про відпочинок шахтарів з Донеччини в мальовничому галицькому селі Вишків⁶⁹. Питання взаємного сприйняття та формування стереотипів у населення одних регіонів щодо інших заслугоує на окреме дослідження.

Таким чином, проведений якісний контент аналіз матеріалів низки обласних газет за 1992 р. дозволив з'ясувати особливості формування образів регіонів України на початку 1990-х років. В цей час відбулося активне формування/трансформація образів окремих

⁶⁴ Щастя, миру Вам, вінниччани // Вінниччина — 1992. — 1 січня (№ 1).

⁶⁵ «Біла пляма прояснюється...» або Дещо про історію нашого краю на початку нинішнього століття // Хочу все знати. — 1992. — 21 травня (№ 18), 3 червня (№ 19); «І тоді тут проходив кордон...». Екскурс у минуле нашого краю за матеріалами, які зберігаються в дер архіві області // Хочу все знати. — 1992. — 10 червня (№ 20).

⁶⁶ Земельна символіка Поділля // Хочу все знати. — 1992. — 8 квітня (№ 13).

⁶⁷ Відсіч сепаратистам // Черкаський край. — 1992. — 6 жовтня (№ 162).

⁶⁸ Порівняно із сусідами // Галичина. — 1992. — 18 липня (№ 102).

⁶⁹ «Східняки» відпочиватимуть у «західняків» // Галичина. — 1992. — 30 вересня (№ 147).

територій (регіонів) країни. В умовах кризи радянської ідентичності та зростання орієнтації населення на малу батьківщину відбувалося переосмислення територіальних образів. Домінуючі в радянський період тенденції представлення областей, насамперед, як об'єктів державного управління і ланок єдиного народногосподарського комплексу та применшення значення локальної ідентичності їх населення на користь наднаціональної ідентичності «радянської людини» поступово втрачали силу. Із розпадом СРСР та формуванням незалежних держав завдяки ЗМІ нові «портрети» регіонів, що підкреслювали спільність минулого цих територій, акцентували увагу на особливостях ментальності регіональних спільнот, набули дедалі більшого поширення в публічному просторі. Таке переосмислення включало активне використання історичних назв окремих територій та похідних від них назв мешканців. Паралельно з означенням власного регіону ретранслювались стереотипи щодо Інших територій та їхніх мешканців, зокрема, й через використання конфліктного дискурсу, протиставлення або ж, навпаки, апеляція до їхнього успішного досвіду у відстоюванні власних культурних, економічних чи політичних вимог. В наступні роки творення засобами медіа певних образів регіонів стало одним із головних інструментів політичних акторів всередині країни та з поза її меж у конструюванні регіональних «уявлених спільнот» та формуванні регіональної ідентичності мешканців пострадянської України.

АНДРОЩУК А. Переопределение региона: конструирование образов регионов Украины в областных газетах начала 1990-х годов. В статье, на основании проведенного качественного контент анализа материалов областных газет, рассмотрены особенности формирования образов регионов Украины в начале 1990-х годов. Показано, что в начале 1990-х происходило активное формирование / трансформация образов отдельных территорий (регионов) страны. Если в советский период области презентовались прежде всего как объекты государственного управления и звенья единого народнохозяйственного комплекса, а локальная идентичность их населения всячески игнорировалась, то после распада СССР, в условиях кризиса советской идентичности и роста ориентации населения на «малую родину», происходило переосмысление территориальных образов. Посредством СМИ подчеркивание общности прошлого этих территорий, акценты на особенностях ментальности региональных сообществ, получили все большее распространение в публичном пространстве. Параллельно с определением собственного региона ретранслировались стереотипы относительно Других территорий, а также их жителей. В последующие годы создание средствами медиа определенных образов регионов стало одним из главных инструментов политических акторов внутри страны и за ее границами в конструировании региональных «воображаемых сообществ» и формировании региональной идентичности жителей постсоветской Украины. В данном исследовании

регіональні СМІ (обласні газети) виступають одночасно і як інструмент конструювання образу, і в якості основного інформаційного джерела для аналізу таких образів.

Ключевые слова: *регіон, область, край, образ, медіа, дискурс, ідентичність.*

ANDROSHCHUK O. Redefining Region: Creating Images of Regions in Ukrainian Local Media in the early 1990s. This paper based on content analysis of Ukrainian regional newspapers, shows that images of regions were changed in the early 1990's. Crisis of Communism led to growing of regional identities and redefining images of territories that started emphasizing common past of the regions and peculiarities of their community's mentality. Simultaneously, stereotypes about other regions were spreading using of the conflict discourse. The creation of media images of regions was instrumentalized by political actors to construct regional «imagined communities» in post-Soviet Ukraine.

Key words: *region, oblast', land, image, media, discourse, identity.*

References

Chernysh, Natalia and Malanchuk Oksana. (2007). Dynamika identychnostej meshkantsiv L'vova i Donets'ka: Komparatyvnyj analiz (1994–2004 rr.) In *L'viv–Donets'k: sotsiial'ni identychnosti v suchasnij Ukraini*. (2007). *Ukraina moderna. Spetsiial'nyj vypusk*, 12(2), 61–91. [in Ukrainian].

Eisenstadt S.N. (1998). Modernity and the construction of collective identities. *International Journal of Comparative Sociology*, 39, 1, 138–158.

Hnatiuk, Olya. (2005). *Proschannia z imperiieiu: Ukrains'ki dyskusii pro identychnist'*. Kyiv: Krytyka. [in Ukrainian].

Karpenko, Vitalij. (2003). *Presa i nezalezhnist' Ukrainy. Praktyka mediapolityky 1988–1998 rr.: Navchal'nyj posibnyk dlia vuziv*. Kyiv: NORA-DRUK. [in Ukrainian].

Kipiani, Vakhtanh. Radians'ka presa na skoni komunistychnoho viku. *Istorychna Pravda*, 14.11.2010. Retrieved from: <http://www.istpravda.com.ua/columns/2010/11/14/4527/> [in Ukrainian].

Korzhov, Hennadij. (2010). Terytorial'ni identychnosti: kontseptual'ni interpretatsii v suchasnij zarubizhnij sotsiologichnij dumtsi. *Sotsiologhiia: teoriia, metody, marketynh*, 1, 107–124. [in Ukrainian].

Korzhov, Hennadij. (2010). Osoblyvosti terytorial'noi identyfikatsii nase-lennia suchasnoi Ukrainy. *Ukrains'kyj sotsium*, 2, 31–43. [in Ukrainian].

Kulyk, Volodymyr. (2010). *Dyskurs ukrains'kykh medij: identychnosti, ideologii, vladni stosunky*. Kyiv: Krytyka. [in Ukrainian].

L'viv–Donets'k: sotsiial'ni identychnosti v suchasnij Ukraini. (2007). *Ukraina moderna. Spetsiial'nyj vypusk*, 12(2), 360 s. [in Ukrainian].

Mischenko, Maksym. Serpom i molotom — po «budivnyku komunizmu»! *Vysokij Zamok*, 09.12.2015 Retrieved from: <https://wz.lviv.ua/far-and-near/152076-serpom-i-molotom-po-budivnyku-komunizmu> [in Ukrainian].

Nahorna L. P. (2008). *Rehional'na identychnist': ukrains'kyj kontekst*. Kyiv: IPIEND imeni I.F. Kurasa NAN Ukrainy. [in Ukrainian].